

Indledning

SOKRATES'

FORSVARSTALE

Der kan ikke være tvivl om at Sokrates i mange år var en kendt skikkelse i Athens byliv: Da han var næsten 50 år gammel, gjorde Aristofanes ham til hovedperson i sin komedie *Skyerne* fra 423 f.Kr., kort efter at Sokrates havde gjort sig bemærket i et af slagene i Den Peloponnesiske Krig. Aristofanes tegner en karikatur af Sokrates, men den må have gjort indtryk på athenerne siden Sokrates (eller Platon?) finder anledning til at omtale den under retssagen så mange år senere. Sokrates må også have været kendt fordi han stod i et nært forhold til nogle af de berygtede eller berømte personer der spillede en rolle under og lige efter Den Peloponnesiske Krig: Man kan tænke på den blændende unge aristokrat Alkibiades (se indledningen til *Alkibiades*) og på at flere af de såkaldte 30 tyranner der tog magten ved krigens afslutning tilhørte kredsen omkring Sokrates. Desuden indtog Sokrates en kritisk holdning over for det athenske demokrati, uanset om han deltog i flere af de opgaver som en borger forventedes at påtage sig.

Det er derfor ikke underligt at Sokrates ikke var lige populær i alle kredse i Athen. I 399 f.Kr. blev han 70 år gammel stævnet for retten af Meletos, Lykon og Anytos, idet, som han siger i *Forsvarstalen* kap. 10: 'Meletos er vred på digternes vegne, Anytos på kunstnernes og håndværkernes vegne, Lykon på de politikeres vegne, der fører ordet på folkeforsamlingen.' Ordlyden af selve anklagen er overleveret i en sen kilde og lyder:

Meletos, søn af Meletos, fra Pitthos-demen udformede og aflagde ed på følgende anklage mod Sokrates, søn af Sofroniskos, fra Alopeke-demen: Sokrates begår en forbrydelse ved ikke at anerkende de guder byen anerkender, og ved at indføre nogle nye daimoniske væsener.¹ Sokrates begår også en forbrydelse ved at ødelægge ungdommen. Som straf foreslås døden.

Det fremgår heraf at Meletos var hovedanklageren, mens de to andre var medanklagere. Det har betydning for læsningen af *Forsvarstalen* fordi Sokrates i realiteten kun beskæftiger sig med Meletos, mens de to andres anklager sandsynligvis har været behandlet af dem, der optrådte som Sokrates' medforsvarere – der slet ikke omtales af Platon.

Da sagen var en anklage for ugudelig opførsel, blev den indgivet til den af Athens ledende embedsmænd der tog sig af religiøse sager (*archon basileus* = konge-archonten). Selve retssagen blev ført for en domstol bestående af 501 borgere over 30 år; proceduren foregik i fri luft og varede mindre end én dag. Anklagere og forsvarere fik hver tildelt et bestemt tidsrum til at fremføre deres indlæg, udmålt efter et vandur. Som altid kunne man lade vidner optræde, men vidnerne kunne ikke underkastes krydsforhør. Det gjaldt derfor om at hver part i sit indlæg overbeviste dommerpanelet om at den anklagede var skyldig, hhv. uskyldig i anklagen. Når skyldsspørgsmålet var afgjort, fik den dømte i enkelte sager lejlighed til at stille sit eget forslag om en straf, således som Sokrates gør i sin anden tale. Dommerpanelet kunne kun vælge mellem anklagerens og den dømtes forslag om straf. Såsnart straffen var vedtaget, var selve retssagen

1. Når ordet *daimon* og det dertil hørende adjektiv *daimonios* (som her) anvendes på græsk, betegner det ikke noget dæmonisk, men blot en guddom som den talende ikke er i stand til at identificere. Der er altså tale om noget overnaturligt, noget

guddommeligt, som grækerne følte en vis usikkerhed overfor. Der er derfor ikke noget underligt i at det anvendes i forbindelse med Sokrates' indre stemme. Se endvidere kap. 19 og *Symposion* kap. 23.

overstået, og når Platon lader Sokrates henvende sig til dommerne endnu engang, er der tale om en særlig henvendelse således som Sokrates selv gør opmærksom på i kapitel 31. Selvom vi ikke har andre eksempler på at man gjorde dette, er der ikke noget usandsynligt i at Sokrates kunne nå at rette nogle bemærkninger til de forsamlede dommere inden han blev ført bort til fængslet. Sokrates' henrettelse blev udsat fordi athenerne først måtte afvente hjemkomsten af en delegation til Apollons heligdom på Delos, og Sokrates måtte opholde sig i fængslet i en måneds tid. Her fik han ofte besøg af sine venner; Platon har i dialogerne *Kriton* og *Faidon* beskrevet Sokrates' sidste tid og hans død.

Sokrates' Forsvarstale består altså af tre indlæg i forbindelse med retssagen: det egentlige forsvar, forslag til strafudmåling og nogle tanker om livet og døden.

Oversigt over *Sokrates' Forsvarstale*

I. TALE (kap. 1-24):

- 1 Indledning: henvendelse til dommerne om Sokrates' retoriske evner.
- 2 Opdeling af anklagerne i gamle og nye anklager.
- 3-10 Afvisning af de gamle anklager om at Sokrates har beskæftiget sig med naturvidenskab. Forklaring på at Sokrates har pådraget sig så mange menneskers uvilje: hans uberettigede ry for at være klog, og hans krydsforhør af mennesker der giver sig ud for at være kloge. Anklagerne er ubegrundede, men folk er irriterede og udslynger derfor nogle af de klicheer som de altid bruger om de intellektuelle.

- 11-16 Afvisning af den aktuelle anklage om at han ødelægger ungdommen og ikke anerkender de guder som Athen officielt dyrker. Her udsætter Sokrates Meletos for en af sine sædvanlige gendrivelsessamtaler (*élenchos*) og viser hvor uigennemtænkt Meletos' påstande er.
- 16-22 Sokrates retfærdiggør sin filosofiske og politiske indsats.
- 23-24 Epilog. Sokrates begrundet hvorfor han ikke vil bønfalde dommerne om at blive skånet, og hvad der er en dommers virkelige opgave.

2. TALE (kap. 25-28):

Forslag til en alternativ straf til Meletos' forslag om en dødsdom. Sokrates mener at han har haft en uvurderlig gavnlig betydning for Athen og derfor fortjener en belønning. Han afviser at foreslå landflygtighed fordi han mener at hans virke vil være lige så umuligt i andre bystater. Han er ude af stand til at betale en passende bøde, men da hans venner er villige til at betale for ham, er hans forslag en anseelig bøde.

3. TALE (kap. 29-33):

Sokrates forklarer hvorfor man ikke for enhver pris skal prøve på at undgå døden, og skitserer sit syn på hvad døden er. Desuden omtaler han at hans daimoniske stemme ikke har forhindret ham i at møde op for retten eller i at sige hvad han har sagt, dvs. der er intet der tyder på at han går noget ondt i møde.

SOKRATES'

FORSVARSTALE

Hvilket indtryk mine anklagere har gjort på jer, mine herrer I
athenere, ved jeg ikke, men det var lige ved at jeg selv glemte hvem 17
jeg er, så overbevisende talte de. Men de har så godt som ikke sagt
noget der er sandt. Der var specielt en enkelt af deres usandheder
5 som jeg undrede mig over, nemlig da de sagde at I skulle passe på
ikke at blive ført bag lyset af mig fordi jeg er en fremragende taler.
Det forekommer mig nemlig at være en utrolig frækhed at de ikke
skammer sig over at sige noget der straks vil blive direkte modbevist
af mig når det bliver klart at jeg slet ikke er nogen fremragende taler
10 – medmindre de da kalder den der siger sandheden, for en fremra-
gende taler. Hvis det er det de mener, må jeg indrømme at jeg som
taler står langt over dem. Som sagt har mine anklagere altså så at
sige ikke sagt noget der er sandt; fra mig skal I derimod høre den
fulde sandhed. I vil dog ikke komme til at høre en fremstilling som
15 deres, udsmykket med fine ord og vendinger der er kunstfærdigt
arrangeret, nej, mine ord kommer i tilfældig rækkefølge som de nu
falder mig ind. I skal ikke forvente jer noget andet. Jeg er overbe-
vist om at det jeg siger er sandt. Det ville da heller ikke være accep-
tabelt, mine herrer, at jeg i min høje alder trådte frem for
20 jer som om jeg var en halvstor dreng der finder på gode undskyld-
ninger.

Men der er én ting som jeg beder jer indtrængende om, mine 18
herrer athenere: Hvis I hører mig forsvare mig med de samme udtryk
som jeg plejer at bruge på torvet ved vekselerboderne, hvor mange
25 af jer allerede har hørt mig, eller andre steder i byen, så må I ikke
undre jer eller afbryde mig ved at råbe op. For sandheden er at jeg

nu halvfjerds år gammel for første gang træder frem for en domstol som part i en sag; jeg er altså helt fremmed for at tale på den måde man gør her. Hvis jeg nu virkelig var født et andet sted end Athen, så ville I tilgive mig at jeg talte i den dialekt og på den måde som
 5 jeg var vant til. På samme måde finder jeg det rimeligt at jeg ved denne lejlighed beder jer om at lade mig tale som jeg plejer at gøre – måske er det en fordel, måske en ulempe. I skal bare lægge mærke til og koncentrere jer om at afgøre om jeg taler sandt eller ej – det er det der er en dommers virkelige opgave, mens talerens er at sige
 10 sandheden.

Det er rimeligt at jeg først forsvarer mig mod de første løgnagtige 2
 anklager man rettede mod mig og mod de første anklagere, for derpå at vende mig mod de senere anklager og dem der har fremført dem. I har jo gennem mange år hørt mange forskellige mennesker anklage mig uden at sige noget som helst sandt. Dem er jeg
 15 mere bange for end Anytos og hans medanklagere, selvom de også er farlige. Men de andre er farligere, mine herrer; de har jo haft tag i jer fra barnsben og forsøgt at overbevise jer med deres grundløse anklager om at der findes en sofist ved navn Sokrates, der spekulerer over fænomener på himlen, undersøger hvad der er under jor-
 20 den, og forsøger at gøre sort til hvidt. Det er dem, der har udspreidt disse rygter, mine herrer athenere, hvis anklager er farlige for mig. For når folk hører disse rygter, mener de at folk der undersøger den slags ting heller ikke tror på guder.

25 For det andet er disse anklagere talrige og de har allerede anklaget mig i lang tid, for slet ikke at tale om at de henvendte sig til jer i den alder hvor I var lettest at overbevise – nogle af jer var rene børn, andre halvstore drenge. De fremførte deres anklager uden at den anklagede var til stede og kunne tage til genmæle. Det allermest
 30 urimelige er at det er umuligt at kende eller nævne deres navne – medmindre der da er tale om en komediedigter. Nej, alle de mennesker der af misundelse eller fordomme forsøgte at overbevise jer

(og nogle af dem gjorde det fordi de selv var overbeviste), de er helt umulige at have med at gøre. Man kan nemlig ikke bede dem om at træde frem for domstolen her og gendrive dem, nej, man må simpelthen forsvare sig uden at have nogen modstander ligesom i
 5 skyggeboksning og stille spørgsmål uden at få noget svar.

Gå nu ind på mit synspunkt at der findes de to omtalte grupper af anklagere, dels dem der lige har fremført deres anklager, dels de gamle anklagere, som jeg her taler om. Og acceptér at jeg først forsvarer mig mod de sidstnævnte, for I har jo først hørt på deres
 10 anklager og meget mere end på dem der nu anklager mig.

Godt! Jeg skal altså forsvare mig, mine herrer athenere, og i den
 korte tid jeg har, forsøge på at fravriste jer den fordom som I har lidt under i lang tid. Jeg ville ønske at det virkelig kunne lade sig gøre, forudsat det er det bedste for både jer og mig, og at jeg kunne
 15 udrette noget ved at forsvare mig. Men jeg tror det er en vanskelig opgave, ja, jeg er ganske klar over *hvor* vanskelig den er. Lad det nu gå som guden vil, loven *må* jeg adlyde: Jeg *må* forsvare mig.

Lad os altså gennemgå sagen fra begyndelsen og spørge hvad det
 er for en anklage der ligger bag det, man bagtaler mig for. Det er jo
 20 i tillid til den Meletos nu har udformet sit anklageskrift. Hvad var det de der bagtalte mig sagde, når de bagtalte mig? Jeg bør læse deres anklage op som om det var et anklageskrift der var afgivet under ed: 'Sokrates er skyldig i følgende forhold: Han spilder sin tid med at undersøge det der er under jorden og på himlen, han gør sort
 25 til hvidt, og han underviser andre i disse kunster.' Sådan omtrent må anklagen lyde. Det svarer jo til hvad I har set i Aristofanes' komedie hvor en person ved navn Sokrates svæver rundt i luften og påstår at han spadserer på skyerne mens han vrøvler om en hel masse andre ting som jeg slet ikke har forstand på.¹ Det siger jeg

1. Sokrates henviser her til Aristofanes' komedie *Skyerne* fra 423 f.Kr. hvori han fremstilles som her beskrevet.

ikke fordi jeg har foragt for den slags videnskab; der er måske nogen der forstår sig på sådanne sager, og jeg håber sandelig ikke at Meletos rejser så alvorlige anklager mod mig. Men jeg beskæftiger mig slet ikke med de sager, og det kan jeg stille flertallet af jer som
 5 vidner på; jeg beder jer om at informere og fortælle hinanden – alle dem af jer som har hørt mig diskutere, og det er der mange der har – om nogen af jer nogensinde har hørt mig diskutere den slags? Deraf vil I kunne forstå at det forholder sig på samme måde med det folk i almindelighed siger om mig.

10 Nej, intet af dette er rigtigt, og det er heller ikke sandt hvis I har 4 hørt nogen påstå at jeg påtager mig at undervise folk og kræver honorar for det. Selvom jeg da synes det er udmærket hvis nogen er i stand til at uddanne mennesker som fx Gorgias fra Leontinoi, Prodikos fra Keos og Hippias fra Elis.² De rejser jo hver især rundt
 15 fra by til by og er i stand til at overtale de unge mennesker til at tilbringe tiden sammen med sig. De unge mennesker har ganske vist mulighed for gratis at være sammen med hvem som helst af deres medborgere, men de herrer overtaler altså de unge mennesker til at
 20 forlade deres sædvanlige omgangskreds og være sammen med dem mod betaling og tilmed være taknemmelige for det.

Der er jo for resten også en lærd mand fra Paros som jeg forstår er på besøg i Athen. Jeg mødte nemlig forleden en mand der har brugt flere penge på sofister end alle andre, Kallias, Hipponikos' søn. Da han har to sønner, spurgte jeg ham: 'Sig mig, Kallias, hvis
 25 dine sønner var føl eller kalve, så ville vi være i stand til at finde en til at tage sig af dem og betale ham for at gøre dem til prægtige og nyttige heste eller køer. Denne mand skulle vel have forstand på heste eller landbrug. Da dine to sønner nu er mennesker, hvem har du så i sinde at finde til at tage sig af dem? Hvem har forstand på

2. Tre af de kendteste sofister, der alle havde besøgt Athen, jf. Platons dialog *Protagoras*.

den menneskelige og samfundsmæssige opgave som mennesker har? Jeg er sikker på at du har overvejet sagen når du har sønner. Eksisterer der et sådant menneske?' spurgte jeg. 'Det gør der da,' svarede han. 'Hvem,' spurgte jeg, 'hvad landsmand er han og hvor
 5 meget skal han have for at undervise dem?' Han svarede: 'Euenos fra Paros, Sokrates, og han skal have fem miner for det.'³ Jeg priste Euenos lykkelig fordi han virkelig forstår sig på den kunst og underviser mennesker for en så rimelig betaling. Jeg ville sandelig gøre mig til og prale, hvis jeg havde forstand på den slags – men det har
 10 jeg altså ikke, mine herrer athenere.

Nu vil en af jer måske indvende: 'Jamen, Sokrates, hvad er det da 5 du beskæftiger dig med? Hvad er årsagen til at man bagtaler dig på denne måde? Når du ikke beskæftiger dig med noget som går ud over hvad andre gør, hvordan kan det så gå til at folk har talt så
 15 meget om dig – medmindre du foretog dig noget virkeligt bemærkelsesværdigt. Fortæl os nu hvad det er, så vi kan undgå at træffe forhastede beslutninger om dig.' Det forekommer mig helt rimeligt at sige sådan, og jeg skal forsøge at vise jer hvad der har givet mig et dårligt rygte og navn af at være klog. Hør nu på mig. Måske tror
 20 nogen af jer at jeg holder jer for nar; men I skal være klar over at jeg vil sige jer den fulde sandhed. Årsagen til at jeg har fået navn af at være klog, mine herrer athenere, er præcis at jeg besidder en form for klogskab. Hvad er det nu for en form for klogskab? Den kan man måske kalde en menneskelig klogskab, for i den henseende ser
 25 jeg faktisk ud til at være klog. De personer jeg netop omtalte, besidder måske en overmenneskelig – hvad skal jeg ellers kalde det – klogskab. Det er ikke noget jeg forstår mig på, og enhver der påstår det, taler usandt og prøver på at give mig et dårligt ry. Nej,

3. = 500 drachmer, idet en mine er en regneenhed svarende til 100 drachmer; en mine sølv var i Athen ca. 440 g. Dagløn-

nen for en bygningshåndværker udgjorde ofte en drachme, og hans årsindkomst oversteg normalt ikke 300 drachmer.

nu må I ikke råbe op og afbryde mig, mine herrer athenere, heller ikke hvis jeg synes at være lidt stor i slaget. For det jeg vil fortælle jer, er ikke noget jeg selv har fundet på; jeg vil henvise jer til en kilde I kan have tillid til. Jeg skal nemlig kalde guden i Delfi til vidne på min klogskab, forudsat jeg da besidder nogen form for klogskab overhovedet, og den er noget værd.

I husker jo nok Chairefon. Han var min ven lige fra ungdommen af, han var tilhænger af demokratiet, han gik i landflygtighed sammen med jer, og han vendte hjem igen sammen med jer.⁴ I ved hvordan Chairefon var, hvordan han energisk gik i gang med alt hvad han lavede. Da han engang kom til Delfi, havde han den dristighed at spørge oraklet om følgende – nej, lad nu igen være med at råbe op og afbryde mig – han spurgte nu om noget menneske var klogere end mig. Og Pythia svarede så at ingen var klogere end mig.⁵ Det vil hans bror her kunne bevidne for jer, for Chairefon er jo død.

Læg nu mærke til hvorfor jeg fortæller dette! Jeg skal nemlig nu informere jer om hvor jeg har fået mit dårlige ry fra. Da jeg havde hørt hvad guden svarede, gik jeg rundt og tænkte ved mig selv: 'Hvad er det guden mener, hvad ligger der i hans gådefulde tale? Jeg ved jo udmærket at jeg ikke i nogen henseende er et klogt menneske. Hvad mener guden vel så med at sige at jeg er meget klog? Der kan ikke være tale om at han taler usandt, det har en gud jo ikke lov til.' I lang tid var jeg i vildrede med hvad guden mente, men så overvandt jeg mig selv og gav mig til at undersøge hvad guden kunne mene, på følgende måde: Jeg gik til en af dem der havde ord for at være kloge, for om noget sted så her at gendrive orakelsvaret og bevise over for oraklet, at 'denne mand er klogere end mig, selvom du sagde at jeg er det klogeste af alle mennesker.'

4. Der hentydes til perioden 404-03 f.Kr. da de 30 tyranner havde magten i Athen. Jf. nedenfor kap. 20.

5. Det er Apollon der dyrkes i Delfi, og hans præstinde Pythia er den der leverer spådommene.

Mens jeg eksaminerede denne mand – jeg behøver jo ikke nævne hans navn, men det var en af vore politikere, mine herrer athenere, som gav mig den oplevelse jeg vil fortælle om – mens jeg altså spurgte ham ud og diskuterede med ham, blev det mig klart at både
 5 han selv og alle andre mennesker mente at han var en klog mand selvom han ikke var det. Så forsøgte jeg at vise ham at han troede han var klog uden at være det. Resultatet var at han og mange af dem der overværede seancen kom til at hade mig. Da jeg gik min vej, sluttede jeg i mit stille sind at jeg var klogere end denne mand,
 10 for hverken han eller jeg ser ud til at vide hvad der er godt og smukt; han bilder sig ganske vist ind at han gør det selvom det ikke er tilfældet, mens jeg hverken ved noget herom eller bilder mig det ind. Det ser i det mindste ud til at jeg overgår ham i klogskab på dette ene punkt at jeg ikke bilder mig ind at vide hvad jeg ikke ved.

15 Efter ham henvendte jeg mig til en af dem der har ord for at være endnu klogere, men jeg fik det samme indtryk, og igen kom både han og mange andre til at hade mig. Derefter fortsatte jeg nu fra
 7 den ene til den anden, mens jeg fik det indtryk at de kom til at hade mig – og det gjorde mig ked af det og bekymret; ikke desto mindre mente jeg at jeg måtte tage mere hensyn til guden end til alt
 20 andet. I mit forsøg på at finde ud af hvad guden mente, var jeg altså tvunget til at henvende mig til alle der havde ord for at vide noget. Og jeg sværger ved hunden,⁶ mine herrer athenere, jeg må jo
 22 fortælle jer sandheden, det jeg oplevede var følgende: Når jeg udspurgte folk i overensstemmelse med gudens befaling, var de der
 25 var mest berømte, efter mit skøn næsten alle de mest mangelfulde, mens andre der ikke gjaldt for så meget, viste sig at have mere fornuft. Jeg skal nu forklare jer hvordan jeg gik rundt fra den ene til den anden og gjorde mig store anstrengelser blot for at konstatere at orakelsvaret var uigendriveligt.

6. Når Sokrates sværger 'ved hunden' eller lignende er det for at undgå at

anvende et gudenavn, svarende til på dansk 'ved grød' = 'ved gud'.

Efter politikerne henvendte jeg mig til digterne, både tragedie-, dithyrambe- og andre digtere, for at jeg her kunne gribe mig selv på fersk gerning i at vide mindre end de gør. Jeg tog fat i de digte som digterne så ud til at have gjort sig størst umage med, og spurgte dem hvad meningen med dem var – min tanke var at jeg så også kunne lære noget af dem. Jeg er ikke glad for at skulle fortælle jer sandheden, mine herrer, men det bliver jeg nødt til. Så at sige alle tilhørerne var bedre til at forklare hvad digterne havde ment end de selv var. Det tog mig derfor ikke lang tid at konstatere at digterne ikke digtede deres digte fordi de var kloge, men fordi de havde en medfødt begavelse og var guddommeligt inspirerede, ligesom spåmænd og sandsigere. Også den slags folk siger jo meget der er udmærket, men de har ingen viden om det de siger. Jeg fik indtryk af at noget lignende var tilfældet med digterne, og samtidigt lagde jeg mærke til at digterne på grund af deres poesi troede at de også var de klogeste på alle mulige andre områder som de ikke havde forstand på. Jeg gik altså også bort fra digterne og mente at jeg overgik dem på præcis samme punkt som jeg havde overgået politikerne.

Til sidst kom jeg så til kunstnere og håndværkere. Jeg vidste nemlig med mig selv at jeg ikke havde megen forstand på noget, men jeg vidste også at jeg ville komme frem til at de havde forstand på meget der er udmærket. Det tog jeg ikke fejl i, de havde forstand på noget som jeg ikke havde forstand på og for så vidt var de klogere end mig. Men, mine herrer athenere, de gode kunstnere og håndværkere forekom mig at lide af præcis denne samme fejl som digterne: Fordi de var gode kunstnere og håndværkere troede de at de også var de klogeste på alle mulige andre væsentlige områder; den mangel på dømmekraft de led af, overskyggede deres faglige indsigt. Jeg måtte spørge mig selv på oraklets vegne om jeg skulle foretrække at befinde mig i den situation jeg gjorde, uden at have forstand på det de havde forstand på, og uden at lide af deres mangel på viden frem for at besidde begge dele som de gør. Jeg måtte så

svare mig selv og oraklet at det var bedre for mig at være i den situation jeg er i.

Resultatet af denne kritiske gennemgang er, mine herrer athenerne, at jeg har pådraget mig mange menneskers had, et had der er 9
 5 meget ubehageligt og voldsomt, og som har været årsag til at jeg 23
 både har fået sådan et dårligt ry og fået navn af at være klog. Mine
 tilhørere tror nemlig hver gang at jeg selv besidder den klogskab,
 som jeg afslører mangler hos et andet menneske. Men tværtimod
 ser det ud til at det er guden der i virkeligheden er klog, mine her-
 10 rer, og med sit orakelsvar meddeler os at menneskelig klogskab kun
 har ringe værdi eller slet ingen. Tilsyneladende taler han nok om
 Sokrates, men han anvender blot mit navn som et eksempel, som
 om det han mener er: 'Den af jer er den klogeste der ligesom Sokra-
 tes har indset at han i virkeligheden ikke besidder nogen klogskab
 15 der er noget værd.' Det er derfor jeg i overensstemmelse med gudens
 befaling stadigvæk går rundt og spørger og udforsker hvem som
 helst af både mine medborgere og tilrejsende som jeg mener er klog.
 Når det forekommer mig ikke at være tilfældet, hjælper jeg guden
 ved at bevise at vedkommende ikke er klog. Det er denne beskæf-
 20 tiggelse der bevirker at jeg ikke har haft tid til at beskæftige mig ret
 meget med hverken byen Athens politik eller mine personlige for-
 hold: Jeg lever i dyb fattigdom fordi jeg arbejder i gudens tjeneste.

Hertil kommer at de unge mennesker der uopfordret slutter 10
 sig til mig – især rigmandssønnerne der har masser af tid til rådigh-
 25 hed – nyder at høre på at folk bliver udspurgt; af sig selv efterligner
 de mig og forsøger bagefter at udspørge andre mennesker. Og så
 finder de åbenbart en overflod af mennesker der tror at de har viden
 uden at de ved noget af betydning. Det er grunden til at de der er
 blevet udspurgt af de unge bliver vrede på mig i stedet for at blive
 30 vrede på sig selv og mener at Sokrates er et rigtigt skadedyr der
 demoraliserer de unge. Når man så spørger dem hvad det er Sokra-
 tes gør og underviser i, ved de ikke hvad de skal sige, nej, de er helt

i vildrede, men for at det ikke skal se sådan ud, kommer de med alle klicheerne om forskere og filosoffer, det der med 'fænomenerne på himlen og under jorden', med 'ikke at anerkende guderne', og med 'at gøre sort til hvidt'. Jeg tror nemlig ikke de er villige til at sige sandheden at det er blevet afsløret at de foregiver at vide noget som de i virkeligheden ikke ved. Og fordi de åbenbart er ambitiøse og energiske, fordi der er mange af dem, og fordi de taler om mig på en energisk og overbevisende måde, har de i mange år systematisk fyldt jeres ører med deres urigtige påstande. Det er det der er baggrunden for at Meletos, Anytos og Lykon har angrebet mig; Meletos er vred på digternes vegne, Anytos på kunstnernes og håndværkernes vegne, Lykon på de politikeres vegne, der fører ordet på folkeforsamlingen. Det er derfor, som jeg sagde i begyndelsen af min tale, jeg ville blive forbavset hvis jeg var i stand til på så kort tid at skaffe jer af med den fordom som har vokset sig så stærk hos jer. Dette er, mine herrer athenere, den fulde sandhed, jeg skjuler intet og jeg stikker ikke noget under stolen. Jeg ved godt nok at det er det der får jer til at hade mig, hvilket yderligere er et bevis på at jeg taler sandt, på at jeg har fået det dårlige ry jeg har, og på at årsagen er det jeg har nævnt. Hvad enten I undersøger sagen nu eller ved en senere lejlighed, vil I komme til det samme resultat. 24

Med hensyn til det mine første anklagere anklagede mig for, må det jeg her har sagt være forsvar nok. Herefter skal jeg forsøge på at forsvare mig mod Meletos der, som han selv siger, er en god borger og en patriot, og mod de anklagere der er kommet til senere. Da de udgør en ny gruppe anklagere, så lad os også fremdrage deres anklageskrift der lyder nogenlunde som følger: 'Sokrates,' hedder det, 'er skyldig i at ødelægge de unge og i ikke at anerkende de af byen anerkendte guder, men nogle nye daimoniske væsener.' Det er det deres beskyldning går ud på. Lad os undersøge det punkt for punkt. II 30

Meletos påstår at jeg ødelægger de unge. Jeg derimod påstår at Meletos er skyldig i ikke at tage en alvorlig sag alvorligt, når han uden god grund slæber folk for retten og foregiver at han er levende optaget af noget som han aldrig nogensinde i sit liv har interesseret sig for. Jeg skal nu prøve på at bevise for jer at det er tilfældet.

Træd nu frem og fortæl mig, Meletos: Er det ikke rigtigt at du anser det for at være af afgørende vigtighed at vore unge mænd får så høj en moral som muligt? 12

'Det gør jeg.'

Jamen, fortæl så dommerne her hvem det er der forbedrer vore unge mænd? Det er jo oplagt at du ved det når du har interesseret dig for spørgsmålet, ellers ville du jo ikke have fundet ud af at den der ødelægger de unge, er mig, slæbt mig for domstolen og anklaget mig. Men nævn nu den der gør de unge bedre, og meddel dommerne hvem det er. — Der ser du, Meletos, du tier og aner ikke hvad du skal svare. Jamen, mener du ikke at det er skandaløst og tilstrækkeligt bevis på det jeg påstår, nemlig at du slet ikke har interesseret dig for sagen. Så sig os nu hvem det er der forbedrer vore unge mænd?

'Det er lovene!'

Jamen, det er ikke det jeg spørger om, højstærede, jeg spørger om hvilket menneske der forbedrer dem. Vedkommende kender naturligvis godt det du nævner, lovene.

'Det er dommerne her der forbedrer de unge, Sokrates.'

Hvabehar, Meletos, er dommerne dem der er i stand til at gøre de unge mænd bedre?

'Ja!'

Er det dem allesammen, eller kun nogle af dem?

'Dem allesammen.'

Det må jeg sige, det var en dejlig nyhed, sikken en overflod af mennesker der gavner de unge mænd. Men sig mig også om vore tilhørere gør dem bedre?

'Ja, de gør.'

Og hvad med medlemmerne af Rådet?

'Ja, også dem.'

Jamen, Meletos, er det dem der deltager i Folkeforsamlingen som
 5 ødelægger de unge? Eller gør de dem også allesammen bedre?

'Ja, det gør de.'

Alle athenere gør tilsyneladende de unge mænd til ordentlige
 mennesker – undtagen mig – det er bare mig der ødelægger dem.
 Er det det du mener?

10 'Lige præcis!'

Det var da en trist skæbne du tilkender mig. Men sig mig nu:
 Mener du det forholder sig på samme måde når det drejer sig om
 heste? Er de der gør heste bedre, alle mennesker, mens den der øde-
 lægger dem, er et enkelt menneske? Er det tværtimod ikke således
 15 at det kun er et enkelt menneske, eller nogle ganske få, der er i stand
 til at gøre heste bedre, nemlig dem der har forstand på heste, mens
 de fleste mennesker ødelægger hestene når de selv har med dem
 at gøre? Er det ikke sådan det forholder sig med både heste og
 alle mulige andre levende væsener? Jo, det gør det, uanset om du og
 20 Anytos indrømmer det eller ej. Det ville være en ufattelig stor lykke
 for unge mænd hvis der kun var et eneste menneske der ødelægger
 dem, mens alle andre var dem til gavn.

Men sandheden er, Meletos, at du allerede tydeligt har vist at du
 slet ikke nogensinde har overvejet ungdommens situation, og du
 25 afslører tydeligt din manglende interesse: Du har slet ikke intere-
 seret dig for de forhold som du anklager mig for.

Der er et andet spørgsmål du bestemt må svare os på: Er det bedre 13
 at leve i et samfund af gode borgere end i et der består af dårlige
 borgere? Svar nu, kære ven, det er jo ikke noget vanskeligt spørgsmål
 30 jeg stiller. Skader dårlige borgere ikke altid deres nærmeste omgi-
 velser, mens gode borgere gavner dem?

'Naturligvis!'

Er der nogen som bevidst foretrækker at blive skadet af deres omgivelser frem for det modsatte? Svar os nu, Meletos, loven kræver at du svarer. Er der nogen der bevidst foretrækker at lide skade?

'Nej, det er der ikke.'

5 Godt. Sig mig nu: Slæber du mig for retten fordi jeg ødelægger og fordærver de unge mænd med vilje, eller gør jeg det ufrivilligt?

'Du gør det med vilje.'

Hvad for noget, Meletos! Er du allerede i din unge alder så meget klogere end mig i min høje alder? Mens du har indset at onde men-
 10 nesker gør deres nærmeste omgivelser ondt, og at gode mennesker gør dem godt, så er jeg havnet i en så dyb uvidenhed at jeg ikke engang er klar over at hvis jeg gør en af mine bekendte til et dårligt menneske, så risikerer jeg at han til gengæld gør mig ondt? Og jeg udsætter mig for sådan et onde med vilje, som du siger? Det kan du
 15 ikke overbevise mig om, Meletos, og du kan heller ikke overbevise noget andet menneske om det. Nej, enten ødelægger jeg ikke unge mennesker eller også gør jeg det ufrivilligt. I begge tilfælde er det 26
 du siger, ikke sandt. Hvis jeg ødelægger dem ufrivilligt, så er der ikke nogen lov der siger at du skal slæbe mig for retten for den slags
 20 fejltagelser, nej, du skal tage mig til side og belære og irettesætte mig. Det er jo klart at jeg vil holde op med det jeg gør ufrivilligt hvis jeg kommer til at indse hvad jeg har gjort. Men du har bevidst undladt at mødes med mig og belære mig om min fejl. Du slæber mig for retten hvor loven kræver at man indbringer dem der for-
 25 tjener at blive straffet, ikke dem der trænger til at blive belært.

Nej, mine herrer, i virkeligheden er det nu blevet klart at Meletos, 14
 som jeg sagde, aldrig nogensinde har interesseret sig det mindste for denne sag.

Men sig os nu alligevel, Meletos, hvordan jeg ødelægger de unge
 30 mænd? Eller fremgår det tydeligt af dit anklageskrift at det er fordi jeg lærer dem ikke at anerkende de af byen anerkendte guder, men

nogle nye daimoniske væsener? Er det ikke det du påstår, at det er ved denne undervisning jeg ødelægger de unge?

'Det er lige netop det jeg påstår.'

Jeg må nu anråbe de guder der her er tale om, og bede dig for-
 5 klare dig endnu tydeligere både over for mig og over for dommerne.
 Jeg kan nemlig ikke forstå din påstand: Går min undervisning ud på at man skal anerkende eksistensen af guder, bare ikke de af byen anerkendte guder, men nogle andre – så anerkender jeg altså at der findes guder, jeg er ikke fuldstændig gudløs, og jeg er ikke skyldig
 10 i det du anklager mig for. Eller er det din påstand at jeg ikke selv anerkender eksistensen af guder og lærer andre at gøre det samme?

'Det er det sidste jeg påstår, at du slet ikke anerkender eksistensen af guder.'

Du overrasker mig, Meletos, hvor vil du hen med det? Jeg aner-
 15 kender altså heller ikke at Sol og Måne er guder, som alle andre mennesker gør?

'Mine herrer dommere, det gør han ikke når han påstår at Solen er en sten, og at Månen er jord!'

Jamen, Meletos, tror du det er Anaxagoras,⁷ du anklager? Ser du
 20 sådan ned på dommerne? Anser du dem for at have læst så få bøger at de er uvidende om at det er de værker Anaxagoras fra Klazomenai har skrevet der er fyldt med den slags påstande. De unge skulle oven i købet lære noget hos mig som det er muligt for dem at købe på torvet for bare én drachme, så de kan gøre Sokrates til grin hvis han
 25 foregiver at det er hans egne ideer, ikke mindst når de er så påfaldende. Er det virkelig det du mener om mig? Jeg anerkender ikke eksistensen af nogen gud?

'Ja, det gør du virkelig ikke.'

7. Anaxagoras fra Klazomenai i Lilleasien (ca. 500-428 f.Kr.) var en naturfilosof som bl.a. mente af verden blev styret af fornuft snarere end af guder,

at Solen var en glødende sten på størrelse med Peloponnes, og at Månen var beboet og indrettet på samme måde som Jorden.

Meletos, det er umuligt at tro på det du siger, og det gør du vist heller ikke selv. Mine herrer athenere, denne mand mangler i mine øjne i høj grad respekt over for andre mennesker, han har ingen hæmninger, og hans anklageskrift er simpelthen udformet med en
 5 ung mands mangel på respekt og selvkontrol. Han ligner en der stiller gåder, og han sætter mig på en prøve: 'Mon den kloge Sokrates
 opdager at jeg gør grin med ham og modsiger mig selv, eller kan jeg
 føre både ham og alle vore tilhørere bag lyset?' I mine øjne mod-
 siger Meletos sig selv i sit anklageskrift; det er som om han siger:
 10 'Sokrates er skyldig i ikke at anerkende guderne, samtidig med at han anerkender guderne.' Det kan kun en spøgéfugl påstå. 27

Lad os nu sammen undersøge på hvilken måde han tilsyneladende gør det. Meletos, vær så venlig at svare os. Men I, mine
 15 herrer, skal huske på hvad jeg bad jer om i begyndelsen af min tale: I må ikke råbe op og afbryde mig hvis jeg argumenterer på samme måde som jeg plejer. 15

Meletos, er der noget menneske der anerkender eksistensen af ting, der har med mennesker at gøre, men benægter eksistensen af mennesker? Lad ham nu svare, mine herrer, og lad være med at
 20 afbryde ham hele tiden. Er der nogen der benægter eksistensen af heste, men anerkender eksistensen af ting der har med heste at gøre, eller benægter eksistensen af fløjtespillere, men anerkender eksistensen af ting der har med fløjtespil at gøre? Nej, det er der ikke, min fine herre. Hvis du ikke ønsker at svare, skal jeg nok svare på
 25 dine og tilhørernes vegne. Men svar mig nu på mit næste spørgsmål: Er der nogen der anerkender eksistensen af ting der har med daimoner at gøre, men benægter eksistensen af daimoner?

'Nej, det er der ikke.'

Det var sandelig godt at du endelig fik svaret, omend det kun var
 30 fordi tilhørerne tvang dig. Du påstår altså at jeg både anerkender eksistensen af det der har med daimoner at gøre, og belærer andre om det, hvad enten det er noget nyt eller gammelt; men jeg aner-

kender altså det daimoniske ifølge din egen fremstilling, og det var det du aflagde ed på i dit anklageskrift. Men hvis jeg anerkender det der har med daimoner at gøre, må jeg vel nødvendigvis også anerkende eksistensen af daimoner. Er det ikke rigtigt? Jo, det er
 5 det – når du ikke svarer, går jeg ud fra at du er enig med mig. Og hvad angår daimonerne, anser vi dem ikke for at være guder eller børn af guder? Er du enig med mig eller ej?

'Jo, det er jeg.'

Hvis jeg altså tror på daimoner, som du påstår, og hvis daimo-
 10 ner er en slags guder, så er det jeg påstår du stiller gåder og gør grin med os når du siger at jeg ikke tror på guder samtidig med at jeg alligevel gør det, fordi jeg altså tror på daimoner. Hvis på den anden side daimoner er en slags uægte børn af guder, enten med nymfer eller hvem de nu ellers siges at stamme fra, er der så noget menne-
 15 ske der kan mene at gudebørn eksisterer, mens guder ikke gør det. Det ville jo være lige så urimeligt som hvis man troede på eksistensen af afkom af heste og æsler, nemlig mulæsler, men ikke på eksistensen af heste og æsler. Nej, Meletos, der er kun én mulighed: Du har udformet dit anklageskrift som du har enten fordi du ville sætte
 20 mig på en prøve, eller også fordi du ikke var i stand til at anklage mig for noget der var hold i. Det er helt utænkeligt at du skulle kunne overbevise noget menneske med bare en smule fornuft om at én og samme person er i stand til at tro på ting der har med guder og daimoner at gøre, og samtidig hverken tror på guder, daimoner 28
 25 eller helte.

Nej sandheden er, mine herrer athenere, at jeg, såvidt jeg kan 16
 se, ikke har brug for yderligere argumenter for at jeg er uskyldig ifølge Meletos' anklageskrift, dette er tilstrækkeligt. I ved godt at det jeg tidligere har sagt er sandt, nemlig at jeg har pådraget mig
 30 mange menneskers dybe had. Hvis jeg bliver kendt skyldig i anklagen, er det dét der er årsagen, ikke Meletos eller Anytos, men den måde hvorpå det store flertal taler ondt om mig og bærer nag til

mig. Det har også fået mange andre udmærkede mænd kendt skyldig, og det tror jeg det vil blive ved med. Der er ingen fare for at det stopper med mig!

Måske er der nu nogen der vil sige: 'Skammer du dig ikke over
 5 at du har givet dig af med noget som bevirker at du nu risikerer at miste dit liv?' Jeg kan med fuld rette give vedkommende svar på til-
 tale og sige: 'Du tager helt fejl, min gode herre, hvis du tror at et
 menneske der er noget værd, bør tage faren for om han lever eller
 dør, med ind i sine beregninger; nej, lige meget hvad han foretager
 10 sig, må han kun se på om han opfører sig retfærdigt eller uretfæ-
 rdigt, om han handler som et godt eller som et dårligt menneske.
 Efter dit argument må alle de halvguder der omkom ved Troja, have
 været nogle sølle stakler, ikke mindst Thetis' søn Achilleus, som i
 den grad foragtede faren når alternativet var at udsætte sig for noget
 15 vanærende. Da Achilleus nemlig var opsat på at slå Hektor ihjel,
 fortalte hans mor, der jo var en gudinde, ham, såvidt jeg husker, føl-
 gende: "Mit barn, hvis du hævner mordet på din ven Patroklos og
 slår Hektor ihjel, vil du miste livet, for straks efter Hektors død,"
 sagde hun, "er det dig der møder din skæbne."⁸ Selvom Achilleus
 20 hørte dette, tog han slet ikke hensyn til risikoen for at dø, men var
 meget mere bange for at komme til at leve som en usling uden at
 hævne sine venner og svarede: "Om jeg blot må dø straks når jeg
 har taget straf over forbryderen, så jeg ikke sidder tilbage ved de
 svajede skibe til grin for alle og enhver som en byrde for jorden."
 25 Er du ikke enig i at han foragtede faren for at dø?'

Nej, i virkeligheden forholder det sig jo på følgende måde, mine
 herrer athenere: Der hvor man har placeret sig enten fordi man
 mener at det er det bedste, eller fordi man er blevet anbragt der af

8. Sokrates hentyder her til *Iliaden* 18.
 95-104, her oversat med nogle udtryk
 hentet fra Otto Steen Dues oversættelse.

sin overordnede, dér skal man, er jeg overbevist om, ikke flytte sig fra, men løbe den risiko der følger med, uden at tage døden eller noget andet med ind i sine beregninger i højere grad end hensynet til hvad der er vanærende. Hvis jeg dengang ved Poteidaia, Amfi- 17
 5 polis og Delion⁹ blev stående på den post hvor mine overordnede, som I selv havde valgt til at befale over mig, havde givet mig ordre til at stå, og dengang løb den samme risiko for at dø som alle andre, så ville det da være en rystende opførsel hvis jeg nu forlod min post som guden efter min egen overbevisning og mening giver mig ordre
 10 til at indtage, nemlig at leve mens jeg filosoferer og eksaminerer både mig selv og andre, bare fordi jeg er bange for døden eller nogen anden fare.

Det ville da være rystende, og man kunne så med fuld ret slæbe 29
 mig for retten fordi jeg ikke troede på gudernes eksistens og var
 15 ulydig over for guden, frygtede døden og bildte mig ind at jeg var klog uden at være det. For det at frygte døden, mine herrer, er det samme som at foregive at være klog uden at være det – for man foregiver at vide noget man ikke ved. Ingen ved nemlig besked med døden, heller ikke om den eventuelt er det største gode for et men-
 20 neske, men folk frygter døden som om de vidste at den er det største onde. Og at bilde sig ind at man ved noget man ikke ved, er det ikke den mest forargelige form for uvidenhed? Måske er det også i dette tilfælde netop på den måde jeg adskiller mig fra de fleste menne-
 sker og kan påstå at jeg er klogere end visse andre, nemlig ved at jeg
 25 ikke bilder mig ind at jeg ved besked med forholdene i Hades når det ikke er tilfældet. Men jeg ved at det er ondt og skændigt at handle uretfærdigt og være ulydig over for en der er bedre end en selv, det være sig en gud eller et menneske. Jeg vil aldrig være bange for

9. Sokrates deltog som athensk soldat i slag ved disse tre steder: 422 f.Kr. Amfipolis, 432 Poteidaia i Makedonien, 424

Delion i Boiotien. Hans tapperhed ved Poteidaia og Delion er beskrevet i Platons *Symposion* kap. 36.

eller vige tilbage for noget som jeg ikke ved besked med, og som eventuelt er godt – kun for det jeg med sikkerhed ved er ondt.

Anytos har sagt at jeg slet ikke burde være mødt op i retten, men at når jeg nu har gjort det, er der ingen vej udenom: I må dømme mig til døden – han fortalte jer jo at hvis jeg blev frikendt, så ville jeres sønner opføre sig i overensstemmelse med det de havde lært af Sokrates og synke ned i det dybeste fordærv. Hvis I trods alt undlod at følge Anytos og sagde til mig: 'Sokrates, vi vil nu undlade at følge Anytos og lade dig gå, men kun på den betingelse at du ikke mere tilbringer tiden med den slags undersøgelser og med at filosofere. Hvis du bliver grebet i at gøre det igen, vil du blive henrettet,' så ville jeg, når I stillede disse betingelser, kunne svare jer: 'Jeg nærer dyb respekt for jer, men jeg foretrækker at følge guden frem for jer; så længe jeg lever og er i stand til det, vil jeg under ingen omstændigheder holde op med at filosofere og formane jer eller med at bevise det jeg plejer at sige, uanset hvem af jer jeg end møder, nemlig: "Min gode mand, du er borger i Athen, en by der er betydningsfuld og nyder stor berømmelse for sin visdom og sin styrke. Skammer du dig ikke over at være så interesseret i at skaffe dig så stor rigdom som muligt, blive berømt og æret, mens du hverken er interesseret i, endsige bekymrer dig om, at opnå indsigt eller finde frem til sandheden, eller om at din sjæl skal blive så god som muligt." Hvis en af jer kommer med indvendinger og påstår at han er interesseret i det, så lader jeg ham ikke straks slippe og forlader ham ikke. Tværtimod, stiller jeg ham spørgsmål og eksaminerer og forhører ham; hvis han ikke ser ud til at være blevet et ordentligt menneske, men alligevel påstår det, bebrejder jeg ham at han vurderer det der er virkelig værdifuldt, så lavt og sætter det der er mindre værd, højere.'

Sådan vil jeg opføre mig over for alle og enhver jeg møder, ung eller gammel, fremmed eller borger i Athen, men især over for jer borgere, for I står mig nærmest. I skal vide at det er den opgave

guden pålægger mig, og jeg tror ikke I nogensinde har nydt noget større gode i Athen end mit arbejde i gudens tjeneste. Når jeg går omkring i byen, bestiller jeg jo ikke andet end at prøve at overtale jer, uanset om I er unge eller gamle, til ikke at interessere jer for jeres legemer og jeres rigdom, men i langt højere grad for at jeres sjæl kan blive så god som muligt. Det jeg siger er: 'Man bliver ikke et ordentligt menneske fordi man har penge, men hvis man er et ordentligt menneske, bliver penge og alt andet noget godt for menneskene, både i privat og offentlig sammenhæng.' Hvis jeg ødelægger de unge med den slags udtalelser, så må de være skadelige. Hvis nogen påstår at jeg taler om noget andet, så er det vrøvl. Derfor må mit svar være: 'Mine herrer athenere, I kan følge Anytos eller lade være, I kan lade mig slippe fri eller ej, men I skal gøre det ud fra den forudsætning at jeg ikke vil opføre mig anderledes, ligegyldigt hvor mange gange I slår mig ihjel.'

Nej, mine herrer athenere, nu skal I lade være med at afbryde mig, I skal fortsætte med at gøre det jeg bad jer om, og ikke komme med tilråb til alt hvad jeg siger, men lytte efter; det er jeg nemlig sikker på at I vil få gavn af. Jeg kommer nemlig flere gange igen til at sige noget som I måske vil råbe op over, men det skal I lade være med at gøre. I må nemlig være klar over at hvis I henretter mig fordi jeg er som jeg siger, så vil I skade jer selv mere end I skader mig. Mig kan hverken Meletos eller Anytos skade, det er umuligt. Jeg er nemlig overbevist om at guderne ikke tillader at et godt menneske bliver skadet af et ringere menneske. En sådan person kan måske få mig henrettet, landsforvist eller berøvet mine borgerlige rettigheder, og det tror han og andre måske er en stor ulykke; det gør jeg ikke, nej, jeg anser i højere grad det han foretager sig nu, nemlig at forsøge at få en mand uretfærdigt henrettet, for en ulykke.

Det er altså slet ikke for min egen skyld at jeg nu forsværer mig, som man måske bilder sig ind, men for jeres skyld, for at I ved jeres dom kan undgå at tage fejl af den gave guden har givet jer. Hvis I

henretter mig, vil I nemlig ikke let kunne finde nogen der ligner mig. En der – selvom det lyder nærmest latterligt – bogstaveligt talt er blevet sat på byen af guden som om byen er en stor og ædel hest der på grund af sin størrelse er lidt tung i det og har brug for at
 5 blive vækket af en hestebremse. Det er i den egenskab guden har sat mig på byen: jeg holder aldrig op med dagen lang at sætte mig på 31
 jer og stikke jer hvor jeg kan, for at vække, overtale eller kritisere hver enkelt af jer. Det vil ikke være let for jer at få fat i en anden af min slags, mine herrer. Hvis I derfor vil følge mit forslag, skåner I
 10 mig. I kan måske nok let følge Anytos' forslag og slå mig ihjel, fordi I bliver vrede, ligesom folk der bliver vækket af deres søvn slår ud med hånden, men så kommer I til at sove resten af jeres liv, medmindre guden bliver bekymret for jer og sender jer en anden der kan vække jer. At det er i den kapacitet jeg af guden er blevet givet til
 15 byen, kan I let se af det følgende: Mit livsforløb ligner ikke et almindeligt menneskes. Jeg har forsømt mine private sager og har i så mange år fundet mig i at de bliver forsømt, mens jeg hele tiden varetager jeres interesser og møder jer hver især privat som en far eller ældre bror der prøver på at overtale jer til at interessere jer for
 20 at blive ordentlige mennesker. Hvis jeg havde nogen fordel af det og fik løn for at rådgive jer på denne måde, kunne min livsførelse måske forklares. Nu oplever I derimod med egne øjne at mine anklagere, selvom de ellers uden skam i livet retter anklager mod mig, trods alt ikke har været i stand til at drive skamløsheden så vidt
 25 at de kommer med et vidne på at jeg har modtaget noget honorar eller har bedt om det. Jeg kommer, mener jeg, med et overbevisende vidne på at jeg taler sandt, nemlig min fattigdom.

Nu ser det måske underligt ud at jeg som privatmand blander 19
 mig i folks sager og går omkring og rådgiver dem, mens jeg ikke har
 30 mod til at optræde offentligt på Folkeforsamlingen for at rådgive byen. Grunden til det har I ved mange lejligheder hørt mig omtale, nemlig at der kommer et tegn fra en gud eller en daimon til mig

– det var det Meletos med sarkasme henviste til i sit anklageskrift. Det begyndte da jeg var barn, en slags stemme som altid når den optræder holder mig tilbage fra at gøre det jeg er på nippet til at gøre, men aldrig tilskynder mig til noget. Det er det der hindrer mig i at beskæftige mig med politiske spørgsmål, og det mener jeg er helt velbegrundet. I ved jo godt, mine herrer athenere, at hvis jeg havde forsøgt at beskæftige mig med politik, så havde det været ude med mig for længe siden, og jeg ville hverken have været til gavn for jer eller for mig selv. Lad nu være med at blive vred på mig fordi jeg siger sandheden. Det er helt umuligt at noget menneske vil kunne overleve at gøre alvorlig modstand mod jer eller nogen anden politisk forsamling ved at forhindre gennemførelsen af utallige uretfærdige og ulovlige handlinger i samfundet. Nej, det er tværtimod nødvendigt at enhver der for alvor kæmper i det retfærdiges tjeneste, gør det som privatmand uden at blande sig i politik – ellers vil han snart miste livet.

Det skal jeg give jer nogle ubestridelige beviser på – ikke bare ord, men noget I respekterer, kendsgerninger. Lyt nu til hvad der er hændt mig, så vil I vide at jeg ikke ville give efter over for nogen som helst i mit forsvar for hvad der er retfærdigt, bare fordi jeg var bange for døden, tværtimod jeg ville lade være at give efter og gå i døden som følge heraf.

Jeg skal nu fortælle jer noget der lyder som den sædvanlige selvforherligelse i retssager. Jeg har aldrig, mine herrer athenere, beklædt noget andet embede i Athen end det at være medlem af Rådet.¹⁰ Vores fyle, Antiochis, fungerede som prytaner dengang I i Rådet

10. Athens ledelse bestod af et 500-mandsråd der forberedte de sager som Folkeforsamlingen skulle behandle. Rådet var sammensat af 50 fra hver af Athens 10 fyler, og hver fyle udgjorde på tur et udvalg der stod for Rådets arbejde i 1/10 af året; medlemmerne af dette udvalg kaldtes prytaner. Den episode Sokrates om-

taler i det følgende, fandt sted i 406 f.Kr. efter et søslag tæt ved øen Lesbos, hvor et uvejr forhindrede at man bjergede de omkomne athenske soldater. Derfor anklagede man de militært ansvarlige, strategerne, for at have svigtet; i strid med loven blev sagen mod dem behandlet under ét og ikke enkeltvis.

vedtog at dømme de ti strateger samlet fordi de ikke havde bjerget dem der var omkommet i søslaget; det var lovstridigt, som I også alle selv erkendte på et senere tidspunkt, men dengang var jeg den eneste af prytanerne der forsøgte at forhindre jer i at begå lovbrud, 5 og jeg stemte imod. Selvom de ledende politikere var parate til at sætte mig under anklage og lade mig fængsle, og selvom I råbte op og ansporede dem, mente jeg at jeg med loven og retfærdigheden på min side hellere skulle trods faren end af frygt for fængsling eller død holde med jer, når I var ved at vedtage noget ulovligt. Det 10 foregik mens der endnu var demokrati i Athen. Da der var blevet indført oligarki,¹¹ lod De Tredive mig og fire andre møde op på rådhuset og gav os ordre til at hente Leon fra Salamis for at de kunne henrette ham. De gav lignende ordrer til mange andre fordi de ønskede at implicere så mange som muligt. Ved den lejlighed 15 viste jeg endnu engang i både ord og handling at jeg, for nu at sige det ligeud, ikke brød mig en døjt om døden. Det eneste det kom an på for mig var at jeg ikke ville handle uretfærdigt eller krænke guderne. Mig skræmte det daværende regime altså ikke til at gøre noget uretfærdigt, uanset hvor magtfuldt det var: Da vi kom 20 ud fra rådhuset, tog de fire andre til Salamis og hentede Leon, mens jeg gik hjem uden at komme igen. Måske ville jeg af den grund have mistet livet hvis ikke dette regime var blevet opløst i løbet af kort tid. Også på dette vil I kunne finde mange vidner.

Tror I at jeg ville have overlevet i så mange år hvis jeg havde 21 beskæftiget mig med politik? Hvis jeg havde opført mig som et ordentligt menneske bør, og støttet det retfærdiges sag? Hvis jeg havde regnet denne opgave for vigtigere end alt andet – og det bør man jo gøre? Det er helt usandsynligt, mine herrer athenere, og det

11. Ved slutningen af Den Peloponnesiske Krig indsatte sejrherren Sparta en oligarkisk regering af 30 athenere der var imod det hidtidige demokrati; disse 30 der

senere blev kaldt 'de 30 tyranner', styrede Athen med hård hånd 404-403 f.Kr., hvorefter demokratiske kræfter fik dem fordrevet.

ville heller ikke noget andet menneske have været i stand til. Næh, 33
 jeg har gennem hele mit liv vist mig at være den samme, hvad enten
 jeg har udrettet noget i det offentlige eller i det private liv, uden
 nogensinde at kompromittere retfærdigheden af hensyn til nogen
 5 anden, heller ikke nogen af dem som man har beskyldt mig for at
 have haft som elever.

Jeg har aldrig nogensinde optrådt som lærer. Hvis nogen uanset
 alder har lyst til at lytte til mig når jeg snakker og gør hvad jeg
 plejer at gøre, har jeg aldrig afvist ham, og jeg har aldrig gjort hono-
 10 rar til en betingelse for at tale med ham. Jeg giver i lige høj grad rig
 og fattig lejlighed til at stille mig spørgsmål – eller til at lytte til mig
 når jeg besvarer spørgsmål, hvis det er det man vil. Jeg kan ikke
 med nogen rimelighed være ansvarlig for om en af dem bliver et
 ordentligt menneske eller ej: Jeg har aldrig tilbudt eller givet dem
 15 undervisning. Hvis nogen påstår at han nogensinde privat har lært
 eller hørt noget af mig, som ikke også alle andre har, skal I vide at
 han ikke taler sandt.

Jamen, hvad er så grunden til at der er mennesker der har glæde 22
 af at tilbringe så meget tid sammen med mig? Det har I allerede
 20 hørt, mine herrer athenere – jeg har fortalt jer den fulde sandhed.
 Det er fordi de glæder sig over at lytte til eksaminationen af dem
 der bilder sig ind at være kloge uden at være det – og det er heller
 ikke kedeligt. Det er som sagt guden der har pålagt mig at udføre
 denne opgave, både gennem orakelsvar, drømme og hvordan nu
 25 ellers et guddommeligt forsyn har pålagt et menneske at gøre
 noget. Det jeg nu siger, er både sandt og lader sig let bevise. Hvis
 jeg nemlig har ødelagt nogle unge mennesker eller er i færd med at
 ødelægge andre, så måtte man forvente ét af to: Enten burde nogle
 af dem nu hvor de er blevet ældre og indser at de i deres ungdom
 30 fik dårlig vejledning af mig, træde frem for retten her for at prøve
 på at anklage mig og hævne sig på mig. Og hvis ikke de selv var vil-
 lige hertil, så burde der være nogle af deres pårørende, deres fædre,

brødre eller øvrige slægtninge der tænkte på det og tog hævn over mig, hvis jeg virkelig havde gjort deres pårørende noget ondt.

I hvert fald ser jeg at mange af dem er til stede: For det første Kriton der er jævnaldrende med mig og fra samme deme som jeg;¹² han er far til Kritobulos her, dernæst Lysianas fra demen Sfettos, der er far til Aischines dér, endvidere Antifon fra demen Kefisia, far til Epigenes her. Der er andre hvis brødre har deltaget i min aktivitet: Nikostratos, der er søn af Theozotides og bror til Theodotos (Theodotos selv er jo død, så han kan ikke bede ham om at lade 10 være), og Paralios her, Demodokos' søn, hvis bror var Theages. Og 34 her er Adeimantos Aristons søn, hvis bror er Platon dér; endvidere Aiantiodoros hvis bror er Apollodoros her. Jeg kan også give jer navnene på mange andre; i det mindste én af dem burde Meletos have tilbudt at føre som vidne, mens han selv havde ordet. Og hvis 15 han dengang glemte det, så lad ham gøre det nu, jeg overlader gerne ordet til ham så han kan sige om han har noget sådant at tilbyde. Men I vil tværtimod opdage, mine herrer, at alle er parat til at hjælpe mig, mig der har fordærvet dem og gjort deres pårørende ondt, således som Meletos og Anytos påstår. De der er blevet for- 20 dærvet af mig, har måske nok en forståelig grund til at hjælpe mig, men de 'ufordærvede', der nu har nået en moden alder og er deres slægtninge, hvilken anden grund skulle de have til at hjælpe mig end den rigtige og retfærdige, nemlig at de ved at Meletos lyver, og at jeg taler sandt.

25 Nuvel, mine herrer, dette er vel på det nærmeste hvad jeg har at sige til mit forsvar. Måske nogle af jer kunne finde på at blive vred når han tænker på hvordan han selv da han blev indviklet i en rets- sag af mindre betydning end min har tigget og bedt dommerne under mange tårer og ladet sine små børn – for ikke at nævne mange 23

12. Athens borgere var inddelt i demer, og navnet på demen blev normalt angivet

sammen med en persons navn, som i det følgende Sfettos og Kefisia.

af hans pårørende og venner – træde frem for domstolen for at han kunne vække størst mulig medlidenhed. Jeg derimod vil altså ikke indlade mig på noget af dette selvom jeg, ser det ud til, svæver i den yderste fare. Når nu nogen bemærker sig dette, vil han måske
 5 blive bitter på mig og i sin ophidselse over min handlemåde afgive sin stemme med vrede. Hvis det er tilfældet – jeg tror det ikke, men hvis altså, så mener jeg at jeg med rimelighed kan imødegå ham og sige: 'Kære ven, også jeg har pårørende, og også om mig gælder det Homer siger "jeg er ikke født af et træ eller en klippe",¹³ men af
 10 mennesker; derfor har jeg både pårørende og sønner, tre sønner, mine herrer athenere, den ene en ung dreng, de to rene børn. Alligevel vil jeg ikke lade nogen af dem træde frem her så jeg kan tigge jer om at blive frikendt.'

Hvorfor vil jeg nu ikke det? Ikke af selvfølelse eller ringeagt for
 15 jer. Om jeg modigt kan se døden i øjnene eller ej, er én sag, men når jeg tænker på jeres, på byens eller på mit eget ry forekommer det mig ikke anstændigt at jeg optræder på denne måde, jeg der er blevet så gammel og har navn af at være klog. Uanset om det er sandt eller ej, betragtes det som en kendsgerning at Sokrates er i
 20 besiddelse af noget der adskiller ham fra de fleste andre mennesker. Det ville være en skandale hvis de af jer der har ry for at være 35 specielt kloge, modige eller have nogen anden form for fortrin, optrådte på denne måde. Jeg mener, sådan som jeg ofte har set folk optræde når de er under anklage: Selvom de har ry for at være noget, bærer de sig mærkeligt ad, åbenbart fordi de mener at det vil være
 25 forfærdeligt for dem at dø som om de ellers ville være udødelige hvis ikke I dømte dem til døden. Det er efter min mening dem, der bringer skam over staten og får udlændinge til at synes at de athenere der har bedre kvalifikationer end andre borgere, og som der-
 30 for foretrækkes når det gælder besættelsen af embeder eller andre

13. Jf. *Odyseen* 19. 163.

æresbevisninger, ikke er spor bedre end kvinder. Da I har ry for at være noget, bør I ikke optræde på den måde, ligesom I heller ikke må tillade det hvis vi andre gør det. Nej, I skal tværtimod klart give tilkende at I langt hellere vil fælde dom over dem der opfører disse
 5 ynkelige skuespil for retten og gør staten til grin, end dem der optræder med ro og værdighed.

Mine herrer! Helt bortset fra det ry Athen nyder, mener jeg ikke 24 at det er rimeligt at tigge og bede en dommer og på den måde opnå frifindelse; man skal belære og overbevise dommeren. En dommer
 10 er jo ikke udnævnt til at dømme ret og uret efter forgodtbefindende, men til at afgøre hvad der er retfærdigt. Han har aflagt ed på at han ikke vil begunstige hvem det måtte falde ham ind, men dømme efter loven. Vi må altså ikke vænne jer til at bryde jeres ed, og I må heller ikke selv vænne jer til det: I så fald optræder ingen af os
 15 ærbødigt over for guderne. I skal altså lade være med at mene at jeg skal gøre noget som jeg hverken anser for anstændigt, retfærdigt eller fromt, ikke mindst nu, ved Zeus, hvor jeg bliver anklaget for manglende ærbødighed over for guderne af Meletos her. Hvis jeg nemlig bare overtaler jer og med mine bønner lægger pres på jer i
 20 strid med jeres dommered, ville jeg jo åbenlyst lære jer ikke at tro på gudernes eksistens og ligefrem komme til at anklage mig selv for manglende tro på guderne, i og med jeg forsvarer mig. Men sådan forholder det sig slet ikke. Jeg tror på guderne i højere grad end nogen af mine anklagere, mine herrer athenere, og jeg overlader det
 25 til jer og guden at træffe den afgørelse der er den bedste for jer – og for mig.

Efter domsafsigelsen

Der er mange grunde til at jeg ikke er ude af mig selv over resulta- 25
 tet af jeres afstemning, mine herrer athenere, at I har kendt mig 36
 30 skyldig, og det skyldes ikke mindst at dette resultat ikke kommer uventet. Nej, det der virkelig overrasker mig, er det samlede antal

stemmer på hver side; jeg regnede nemlig ikke med at forskellen ville være så lille som den er, tværtimod. Nu ser det imidlertid ud til at jeg ville være blevet frikendt, hvis blot 30 stemmer var faldet anderledes. Under alle omstændigheder er jeg blevet frikendt hvad
 5 angår Meletos' anklage, mener jeg; ja, ikke blot er jeg blevet frikendt, men det er indlysende at hvis ikke Anytos og Lykon havde optrådt som medanklagere, ville Meletos være blevet idømt en bøde på 1000 drachmer fordi han ikke opnåede $\frac{1}{5}$ af stemmerne.¹⁴

Min modpart foreslår at jeg idømmes dødsstraf. Javel, men hvad
 10 skal jeg så stille som modforslag? Naturligvis den straf jeg fortjener at få, men hvad er det? Hvilken behandling, hvilken bøde fortjener jeg at få som straf for hele mit liv at have været et engageret menneske. Nej, jeg har ikke interesseret mig for det som de fleste mennesker gør: tjene penge, drive forretning, indtage ledende poster
 15 i hæren eller gøre mig bemærket på Folkeforsamlingen, besidde politiske embeder, deltage i de politiske sammenslutninger eller partistridigheder som foregår i Athen. Jeg har ment at jeg egentlig var for hæderlig til at gå ind i den slags og samtidig slippe med livet i behold. Jeg gik altså ikke ind i noget hvor jeg ikke kunne blive til
 20 gavn for jer eller for mig selv; nej, jeg gjorde det til min opgave at kontakte hver enkelt af jer privat og udrette det der efter min egen overbevisning var til større gavn for jer end noget andet: Jeg forsøgte at overtale jer hver især til ikke at bekymre jer så meget om personlige interesser som om det at blive et så godt og indsigtfuldt
 25 menneske som muligt. Desuden har jeg forsøgt at overtale jer til ikke at bekymre jer så meget om politiske sager som om selve forfatningen og på samme måde koncentrere jer om det essentielle i alle andre spørgsmål.

14. Hvis antallet af dommere har været 501, må 280 have stemt for at dømme Sokrates skyldig, mens 221 har stemt for frifindelse, dvs. kun 30 stemmer skulle flyttes for at ændre resultatet. Sokrates opstiller derpå det vildledende regne-

stykke at når 3 anklagere tilsammen fik 280 stemmer, har Meletos alene kun fået ca. 90, dvs. mindre end den $\frac{1}{5}$ af de 500 som en anklager skulle have for at undgå bødestraf for at have anlagt en ubegrundet retssag.

Hvilken behandling fortjener altså sådan en som jeg? Jeg fortjener en belønning, mine herrer athenere, hvis jeg da skal stille et forslag der virkelig svarer til hvad jeg har udrettet. Og det skal være noget som jeg kan have glæde af, jeg der er en fattig mand, jeg der har gavnet jer, jeg der har brug for at slippe for at arbejde og bruge al min tid til at give jer gode råd og formaninger. Der er ikke noget der kan glæde en sådan mand mere end at blive bispist resten af sit liv i Prytaneion¹⁵ – det fortjener han langt mere end når nogen af jer har vundet en sejr i Olympia i galopløb eller i væddeløb med to- eller firspand. En sådan sejrherre giver jer kun en følelse af at være lykkelige, men jeg gør jer virkelig lykkelige; en sådan sejrherre har ikke brug for at blive understøttet af det offentlige, men det har jeg. Hvis jeg altså skal stille et forslag som står i rimeligt forhold til hvad jeg har udrettet, så er det hvad jeg foreslår: offentlig bespisning i Prytaneion.

Når jeg siger dette til jer, tror I måske at jeg taler på samme måde som da jeg talte om at vække medlidenhed og falde på knæ for jer: fordi jeg føler mig for god til det. Men det er ikke tilfældet, mine herrer athenere, nej, sagen er at det er min faste overbevisning ikke med min gode vilje at gøre et andet menneske uret. Det kan jeg ikke overbevise jer om, for vi har jo kun haft meget kort tid til at tale sammen. Hvis der gjaldt samme regel i Athen som andre steder, og I ikke afsluttede retssager der involverer dødsstraf, på én og samme dag, så skulle I nok blive overbevist. Som situationen er nu, er det umuligt at rense sig for så indgroede fordomme på så kort tid. Men fordi det er min faste overbevisning at jeg ikke gør noget menneske uret, skulle det da lige mangle at jeg vil gøre mig selv uret og selv

15. Prytaneion var en bygning på nordsiden af Akropolis hvor Athens officielle gæster og borgere der havde udmærket sig, bl. a. ved at vinde i de store sportskonkurrencer, blev beværtet på byens bekostning.

Da deltagelse i disse sportskonkurrencer forudsætter økonomiske midler af et vist omfang, må disse vindere kunne klare sig uden offentlig understøttelse.

erklære at jeg fortjener en eller anden straf og stille forslag herom. Hvorfor skulle jeg være bange for den straf som Meletos foreslår når jeg påstår at jeg ikke ved om døden er noget godt eller noget ondt? Skulle jeg hellere i stedet vælge noget som jeg ved er et onde
 5 og så stille forslag herom? Skal jeg foreslå fængselsstraf? Sig mig hvorfor jeg skal fortsætte med at leve – i et fængsel og underkastet den til enhver tid siddende fængselsmyndighed? Skal jeg foreslå en bødestraf og fængsel indtil jeg får betalt bøden? Det kommer ud på det samme, for jeg har ingen penge til at betale med. Jamen, skal
 10 jeg så foreslå landsforvisning – det er nok en straf som I kunne acceptere?

Jeg måtte virkelig være meget opsat på at holde mig i live hvis jeg er så dum at jeg ikke kan regne ud at når I der er mine landsmænd, ikke har været i stand til at affinde jer med min måde at være på og
 15 med mine diskussioner, men fandt dem for besværlige og irriterende, og derfor prøver på at slippe af med dem nu, så vil andre uden vanskelighed affinde sig med dem. Sådan forholder det sig slet ikke, mine herrer athenere. Det ville sandelig være et herligt liv for mig gamle mand at gå i landflygtighed og så leve mens jeg måtte rejse,
 20 for ikke at sige blive fordrevet, fra by til by. Jeg ved nemlig godt at lige meget hvor jeg rejser hen, vil ungdommen lytte til mig ligesom den gør her i Athen. Hvis jeg afviser de unge mænd, vil de af sig selv overtale de ældre i byen til at udvise mig. Og hvis jeg ikke afviser dem, vil deres fædre og pårørende udvise mig – for de unges
 25 egen skyld.

Måske vil I spørge: 'Sig os nu, Sokrates, hvis du går i landflygtighed, vil du så ikke være i stand til at leve et fredeligt og roligt liv?' Det er netop det jeg har størst vanskelighed ved at overbevise jer alle sammen om. Hvis jeg nemlig påstår at det betyder at jeg er
 30 ulydig over for guden og derfor ikke kan leve på den måde, så tror I ikke at jeg mener hvad jeg siger. Og I vil endnu mindre tro på mig 38 hvis jeg siger at der faktisk ikke findes noget større gode for et men-

neske end hver eneste dag at diskutere hvad det vil sige at være et ordentligt menneske, og alle de andre emner I har hørt mig tale om når jeg undersøger mit eget og andres liv: Vores liv er kun værd at leve når vi har lov til at underkaste det en kritisk undersøgelse.

5 Men det forholder sig som jeg siger, mine herrer, selvom det ikke er let at overbevise jer om det. Og desuden er jeg ikke vant til at mene at jeg fortjener noget ondt. Hvis jeg havde penge, ville jeg naturligvis foreslå en bøde som jeg havde mulighed for at betale, for det kunne jeg jo ikke tage skade af. Men nu har jeg ingen penge –
 10 medmindre I da vil idømme mig en så lille bøde at jeg kan betale den. Måske kan jeg betale jer en mine af sølv.¹⁶ Lad mig altså foreslå en bøde af den størrelse.

Nej, hør nu, mine herrer athenere, nu råber Platon, Kriton, Kritobulos og Apollodoros til mig at jeg skal foreslå en bøde på 30
 15 miner som de selv vil kautionere for. Lad mig altså foreslå en bøde af den størrelse – I vil kunne regne med disse mænd som garanter for at beløbet bliver betalt.

Efter strafudmålingen

Det er ikke ret meget I har vundet ved at dømme mig til døden, 29
 20 mine herrer athenere. Til gengæld vil de der har en interesse i at tale ondt om Athen, kritisere og beskyldte jer for at have henrettet denne kloge mand, Sokrates – det vil alle jeres kritikere nemlig sige at jeg er selvom det ikke er sandt. Hvis I bare havde ventet ganske kort tid, ville I have opnået samme resultat uden at I behøvede at gøre
 25 noget. I ser jo nemlig at jeg allerede er så gammel at jeg alligevel snart skal dø. Jeg siger ikke dette til jer allesammen, kun til dem der

16. Jf. ovenfor note 3. Til sammenligning kan nævnes at løsesummen for en krigsfange ifølge Herodot var 2 miner.

har dømt mig til døden, og dem gælder mine følgende bemærkninger også.

I tror måske at jeg er blevet dømt af mangel på relevante argumenter – hvis jeg da mente at jeg burde bruge alle kneb for at blive frikendt. Det er helt forkert! Det er ikke fordi jeg mangler argumenter, men fordi jeg savner den fornødne frækhed og skamløshed, og fordi jeg ikke er villig til at henvende mig til jer på den måde I helst vil have det: Med gråd og jammer, med en optræden og en talestrøm, som jeg anser for under min værdighed. Det er jo den slags I er vant til at høre fra andre anklagede. Men på samme måde som jeg i min forsvarstale ikke mente at jeg burde foretage mig noget der er uværdigt for en fri mand, fortryder jeg heller ikke nu at jeg har forsvaret mig som jeg har. Nej, jeg foretrækker en værdig død som resultat af min måde at forsvare mig på frem for et uværdigt liv. Hverken i en retssal eller i krig bør noget menneske, heller ikke jeg, stræbe efter for enhver pris at undgå døden. Det er jo indlysende at man i mange situationer kan undgå døden på slagmarken ved at nedlægge våbnene og bede sine forfølgere om nåde. Bare man ikke er bange for at sky nogen midler, er der i alle farlige situationer masser af muligheder for at undslippe døden.

Det vanskelige er altså ikke at undslippe døden, mine herrer, det virkelig vanskelige er at undgå at opføre sig umoralsk – umoralen løber hurtigere end døden. Jeg er nu blevet indhentet af den langsomste af de to, døden, fordi jeg er gammel og langsom, mens mine anklagere er blevet indhentet af den hurtigste af dem, nemlig umoralsk opførsel, selvom de er i god form og hurtige. Jeg skal nu gå bort herfra, dømt til døden af jer, mens mine anklagere går herfra, kendt skyldige i umoralsk og uretfærdig opførsel af Sandheden. Jeg accepterer den dom jeg har fået; det samme gør de. Det var vel meningen at det skulle gå som det gjorde, og det accepterer jeg fuldt ud.

Efter disse bemærkninger har jeg lyst til at komme med en spådom om jer der har dømt mig skyldig. Jeg er nemlig nået til det punkt i livet hvor mennesker er bedst i stand til at spå, dvs. lige før man dør. Min spådom går ud på at I der har dømt mig til døden i det øjeblik I har henrettet mig selv vil blive straffet på en meget værre måde end I har straffet mig ved at dømme mig til døden. I har gjort hvad I har gjort, i den tro at I så ville slippe for at gøre rede for jeres måde at leve på. Jeg spår at det kommer til at gå jer lige modsat. I vil møde mange flere kritikere som jeg indtil nu har holdt tilbage uden at I har bemærket dem. Jo yngre de er, desto vanskeligere vil de være at hamle op med, og de vil gøre jer endnu mere vrede end I er nu. Sagen er, hvis I tror at I ved at slå folk ihjel kan forhindre nogen i at kritisere jer for at leve jeres liv på en forkert måde, tager I helt fejl. Den måde at slippe for kritik på er slet ikke mulig og heller ikke moralsk forsvarlig. Den bedste og mest effektive måde at slippe for kritik er ikke at forhindre andre i at kritisere, men at arbejde på selv at blive så godt et menneske som muligt.

Med denne spådom har jeg ikke mere at sige til jer, der har dømt mig skyldig.

Det ville være rart at diskutere det der nu er sket, med dem der har frifundet mig, så længe embedsmændene har travlt, og jeg endnu ikke er kommet derhen hvor jeg skal henrettes. Gør mig derfor den tjeneste, mine herrer, at vente indtil da; der er jo intet der forhindrer os I at snakke sammen mens vi kan. Fordi I er mig venligt stemt, har jeg nemlig lyst til at forklare jer hvad der er meningen med det der er foregået.

Mine herrer dommere – for jer kan jeg jo med fuld ret kalde dommere – der er sket mig noget fantastisk. Den guddommelige varselsstemme som jeg plejer at høre, har hidtil ofte givet sig til kende for mig og forhindret mig endda i trivielle ting hvis jeg var ved at gøre noget uheldigt. I dag er jeg blevet ramt af noget som I

selv har oplevet, noget som man skulle tro er det værste af alt ondt – det mener folk da i almindelighed. Alligevel har gudens tegn ikke forhindret mig i at forlade mit hus i morges, ikke forhindret mig i at træde frem for domstolen her eller i at sige hvad jeg havde i tanker, på noget punkt i min fremstilling. Ved mange andre lejligheder har den ellers ikke holdt sig tilbage fra at afbryde mig midt i det hele, men i denne sag har den på intet punkt forhindret mig i at sige eller gøre noget som helst. Hvad jeg antager er grunden hertil, skal jeg fortælle jer: Det der er hændt mig, er godt, og vi tager
 10 helt fejl når vi tror at døden er noget ondt. Det har jeg fået et ubestrideligt bevis på: Det er utænkeligt at mit sædvanlige tegn havde undladt at forhindre mig, medmindre det kommer til at gå mig godt.

Vi kan også overveje sagen på følgende måde: Der er god grund
 15 til at antage at døden må være noget godt, for der er kun to muligheder: enten er den døde ingenting, om jeg så må sige, og kan ikke opfatte noget som helst, eller også er døden, som i de gamle fortællinger, en form for forvandling hvor sjælen flytter fra denne verden til en anden verden.

20 Hvis døden bevirker at man ikke opfatter noget, og hvis døden er ligesom en dyb søvn hvor man end ikke ser noget for sig i drømme, må den være en fantastisk fordel. Hvis man blev bedt om at udvælge den nat hvor man har sovet så dybt at man end ikke så noget for sig i drømme og sammenligne denne nat med alle andre dage
 25 og nætter i sit liv og derpå blev bedt om at overveje hvor mange dage og nætter man havde oplevet der var bedre end denne ene nat, er jeg overbevist om at ikke bare et almindeligt menneske, men også perserkongen ville finde at de var hurtigt talte. Hvis døden er ligesådan, påstår jeg at den er en fordel. For på den måde forekommer
 30 evigheden ikke at være længere end en enkelt nat.

Hvis på den anden side døden svarer til at rejse herfra til et andet sted, og det man fortæller er sandt: at alle de døde opholder sig dér,

er det vanskeligt at tænke sig noget bedre, mine herrer dommere. Forestil jer bare at man kommer til Hades når man er undsluppet 41 de såkaldte dommere i denne verden, og dér finder de sande dommere, dem der siges at dømme dér, Minos, Radamanthys, Aiakos, 5 Triptolemos¹⁷ og alle de andre halvguder der i levende live har forsvaret retfærdigheden – tror I så ikke at rejsen ville være umagen værd? Og hvor meget ville I ikke give for at mødes med Orfeus, Musaios, Hesiod eller Homer?¹⁸

Jeg vil i hvert fald være villig til at dø mange gange hvis dette er 10 sandt. Specielt for mig ville det være helt fantastisk at tilbringe tiden på et sted hvor jeg kunne møde Palamedes, Telamons søn Ajas¹⁹ og alle de andre gamle helte der har mistet livet på grund af en uretfærdig dom. Jeg ville sammenligne mine oplevelser med deres – og jeg er overbevist om dét ikke ville være kedeligt – men fremfor alt 15 ville jeg kunne fortsætte med at studere folk dér ligesom jeg gør her i livet, og finde ud af hvem af dem der er klog, og hvem der bilder sig ind at han er det uden at være det. Hvor meget ville man ikke give for at få lov til at studere ham der stod i spidsen for det store felttog mod Troja, eller Odysseus, Sisyfos²⁰ eller tusindvis af andre 20 mænd og kvinder som det ville være en utrolig lykke at få lov til at være sammen med, snakke med og udspørge i Hades? Dér kunne

17. Mens Zeus' mytiske sønner Minos, Radamanthys og Aiakos fra Kreta, ofte omtales som dommere over dem der befinder sig i underverdenen, optræder Triptolemos, der var en kultskikkelse ved De Eleusinske Mysterier ellers ikke som dommer. Sandsynligvis spiller Sokrates på dommernes forhold til både orfisk og eleusinsk kult.

18. Orfeus og Musaios blev, sammen med Homer og Hesiod, anset for de tidligste digtere i Grækenland.

19. Palamedes deltog i felttoget mod Troja. Fordi Odysseus var blevet narret

af Palamedes til at tage med, hævnedes han sig på Palamedes ved en falsk anklage om forræderi og fik ham dømt til døden. Palamedes omtales ikke hos Homer.

– Ajas mente efter Achilleus' død at have krav på hans våben, men de tilfaldt Odysseus; Ajas blev vanvittig og begik selvmord, jf. Sofokles' tragedie *Ajas*.

20. Agamemnon omtales sammen med Odysseus og Sisyfos, der begge blev anset for meget snedige. Tilsyneladende er de alle tre eksempler på personer der ser ud til at være kloge uden at være det.

de i det mindste ikke tage livet af en fordi man gør dét. De der befinder sig i Hades er ikke bare mere lykkelige end menneskene her i livet, de er også udødelige i al evighed – hvis det man fortæller, da er sandt.

5 Også I, mine herrer dommere, skal altså være ved godt mod over 33
for døden, og I skal holde jer denne ene sandhed for øje: Der kan ikke ske et godt menneske noget ondt, hverken i levende live eller efter døden, og et godt menneskes skæbne bliver ikke negligeret af guderne. Det der er sket med mig, er ikke nogen tilfældighed, nej,
10 det står mig klart at som situationen er, er det bedre for mig at dø og slippe for mine kvaler. Det var grunden til at tegnet fra guden ikke holdt mig tilbage på noget punkt, og jeg er slet ikke vred på dem der har kendt mig skyldig eller på mine anklagere. Det var ikke det de havde i tankerne da de anklagede mig eller dømte mig, nej,
15 de troede at de gjorde mig skade, og dét fortjener de at blive kritiseret for.

Jeg har kun en enkelt ting at bede mine dommere om: Når mine sønner vokser op så skal I, mine herrer, tage revanche og plage dem på samme måde som jeg har plaget jer. Hvis de ser ud til at inter-
20 essere sig mere for penge eller noget andet frem for at blive gode mennesker, og hvis de bilder sig ind at de er noget uden at være det, så skal I irettesætte dem fordi de ikke interesserer sig for det der er vigtigt, og fordi de tror at de er noget selvom de intet er værd. Hvis I gør det, så vil det være gået både mine sønner og mig som vi for-
25 tjener.

Nu er øjeblikket kommet til at vi skal gå hver til sit, jeg for at dø, I for at leve videre. Hvem af os det kommer til at gå bedst, er ikke klart for nogen undtagen guden.